

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.8.3>

KSZTAŁTOWANIE UCZUĆ PATRIOTYCZNYCH UCZNIÓW ZA POMOCĄ MOWY ARTYSTYCZNEJ (NA PODSTAWIE TEKSTÓW POETÓW PRASKICH)

Inna Rodionova

*kandydat nauk filologicznych, profesor nadzwyczajny Katedry Języka i Literatury Ukraińskiej,
Mikołajowski Uniwersytet Narodowy im. V. O. Suchomłyńskiego (Mikołajów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-3020-8764
rodiof2015@gmail.com*

Kateryna Mikriukova

*kandydat nauk filologicznych, starszy wykładowca na Wydziale Języka i Literatury Ukraińskiej,
Mikołajowski Uniwersytet Narodowy im. V. O. Suchomłyńskiego (Mikołajów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-0456-8432
katyushamikryukova@gmail.com*

Adnotacja. W artykule zaproponowano wariant zintegrowanej lekcji studiowania wierszy E. Malaniuka, O. Olżycza, O. Teligi, która daje nauczycielowi możliwość zobrazowania istoty ich światopoglądu, ukazania roli przedstawicieli „Szkoła Praska” w historii literatury ukraińskiej XX wieku i zgodność jej poszukiwań twórczych z problemami współczesności; przeanalizować werbalizację woli moralnej wobec potomności w twórczości poetyckiej mieszkańców Pragi. Ponieważ interdyscyplinarna integracja języka i literatury jest skutecznym sposobem kształtowania kompetencji językowych i literackich uczniów szkół średnich, proponuje się wszechstronną analizę dzieł, która odbywa się w ramach studiów tematu „Literatura emigracyjna” w 11. ocena zgodnie z programem dla ogólnokształcących placówek edukacyjnych (klasy 5–12) z literatury ukraińskiej. Rozwój opiera się na połączeniu tradycyjnych metod i technik pracy z nowoczesnymi metodami interaktywnymi. Mamy zatem podstawy twierdzić, że lekcje zintegrowane różnią się efektywnością, informacyjnością, fundamentalnością i wszechstronnością; przyczyniają się do wzrostu motywacji do nauki, wzmacniając wiedzę uczniów; kształtują kompetencje językowe i literackie uczniów szkół średnich.

Słowa kluczowe: „szkoła praska”, ideowe i artystyczne zasady twórczości O. Teligi, O. Olżycza, E. Malanyuka, styl indywidualny, analiza poezji.

FORMATION OF PATRIOTIC FEELINGS IN STUDENTS THROUGH THE MEANS OF ARTISTIC SPEECH (BASED ON TEXTS OF PRAGUE POETS)

Inna Rodionova

*Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature,
V. O. Sukhomlynskyi Mykolayiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-3020-8764
rodiof2015@gmail.com*

Kateryna Mikriukova

*PhD, Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Language and Literature,
V. O. Sukhomlynskyi Mykolayiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-0456-8432
katyushamikryukova@gmail.com*

Abstract. The article proposes a variant of an integrated lesson for studying the poems of E. Malaniuk, O. Olzhych, O. Teliha, which allows the teacher to illustrate the essence of their worldview, reveal the role of representatives of the «Prague School» in the history of Ukrainian literature of the 20th century, and explore the consonance of their creative pursuits with contemporary issues. The article aims to analyze the verbalization of the moral legacy to descendants in the poetic works of Prague writers. Since interdisciplinary integration of language and literature is an effective means of forming language and literary competence in high school students, a comprehensive analysis of works is proposed within the study of the theme «Emigration Literature» in the 11th grade, in accordance with the curriculum for general education institutions (grades 5–12) for Ukrainian literature. The development is based on a combination of traditional methods and techniques of work with modern interactive methodologies. Thus, we have grounds to assert that integrated lessons distinguish themselves with their effectiveness, informativeness, fundamentality, and diversity; they contribute to the enhancement of learning motivation, the strengthening of students' knowledge, and the formation of language and literary competence in high school students.

Key words: «Prague School», ideological and artistic principles of creativity by O. Teliha, O. Olzhych, E. Malaniuk, individual style, analysis of poems.

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ПОЕТІВ-ПРАЖАН)

Інна Родіонова

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-3020-8764
rodiof2015@gmail.com

Катерина Мікрюкова

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-0456-8432
katyushamikryukova@gmail.com

Анотація. У статті запропоновано варіант інтегрованого уроку вивчення поезій Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги, що дає можливість вчителю проілюструвати сутність їх світогляду, розкрити роль представників «Празької школи» в історії української літератури ХХ століття та суголосність їх творчих шукань із проблемами сьогодення; проаналізувати вербалізацію морального заповіту нащадкам у поетичному доробку пражан. Оскільки міжпредметна інтеграція мови та літератури є дієвим засобом формування мовно-літературної компетентності в учнів старшої школи, запропоновано комплексний аналіз творів, що відбувається в межах вивчення теми «Еміграційна література» в 11 класі відповідно до програми для загальноосвітніх навчальних закладів (5–12 класи) з української літератури. Розробку побудовано на поєднанні традиційних методів і прийомів роботи та сучасних інтерактивних методик. Таким чином, маємо підстави констатувати, що інтегровані уроки відрізняються своєю ефективністю, інформативністю, фундаментальністю та різноплановістю; сприяють підвищенню мотивації до навчання, зміцненню знань учнів; формують мовно-літературну компетентність в учнів старшої школи.

Ключові слова: «Празька школа», ідейні та художні засади творчості О. Теліги, О. Ольжича, Є. Маланюка, індивідуальний стиль, аналіз поезій.

Вступ. Видатні постаті завжди з'являються тоді, коли суспільство знаходиться в кризовій ситуації й має гостру потребу у вирішенні глобальних історичних питань. Завдяки інтелекту, наполегливій праці, громадянській активності людина може впливати на формування національної свідомості й розвиток історико-культурного процесу. У цьому переконуєся, коли знайомишся із долями українців за кордоном, зокрема з подвижницькою діяльністю еміграційних письменників, творчість яких, за певних обставин, ставала альтернативою офіційній літературі, що творилася на початках ХХ століття в підрадянській Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Творча спадщина О. Теліги, О. Ольжича та Є. Маланюка опрацьована переважно в літературознавчих дослідженнях, зокрема М. Льницький у монографії «Від «Молодої Музи» до «Празької школи» розглядає доробок представників цього угруповання як квінтесенцію художніх шукань української поезії доби модернізму (Льницький, 1995: 6); Ю. Ковалів утверджує лірику «пражан» як вияв аристократизму національного письменства (Ковалів, 2001: 4-5). Над дослідженням різних літературознавчих аспектів творчого доробку «пражан», окрім згаданих авторів, працювали Н. Заверталюк, О. Климентова, О. Легка, І. Набитович, Л. Скорина, В. Просалова, та багато інших вчених.

Мовознавчі ж розвідки, присвячені поетам-емігрантам, поодинокі. Так, мовні особливості творчості О. Ольжича досліджували С. Єрмоленко (мовотворчість О. Ольжича); А. Загнітко (національно-світоглядні основи поетичної граматики О. Ольжича); М. Пентиліук (традиційність і новаторство ідіостилю О. Ольжича).

Ідіостиль О. Теліги (поетичні метафори, лексико-семантичні поля кольоративів, символи, лексико-стилістичні та фонетичні особливості, мовний образ простору, особливості поетичного синтаксису, стилістичні ресурси простого речення у поезіях) описала Ю. Юріна. Художні функції тропів у творчості Олени Теліги стали об'єктом уваги Д. Жушман.

Особливо актуальними в аспекті нашого дослідження є методичні студії, що розкривають особливості вивчення поетичного доробку О. Ольжича, Є. Маланюка, О. Теліги у школі (Бондаренко, 2016; Марчук, 2019). Разом із тим слід зазначити, що у фокусі уваги вчених передусім залишаються ідейно-тематичне наповнення поезій, їхній виховний потенціал, концепції художнього мислення митців, характерні риси празької поетичної школи. Проте лексичні засоби, завдяки яким реалізується ідейний задум письменника, шляхи їх вивчення у школі досі залишаються поза увагою.

Дієвим засобом формування мовно-літературної компетентності в учнів старшої школи є міжпредметна інтеграція мови та літератури, оскільки комплексний філологічний аналіз літературних творів неможливий без детального опрацювання нерозривної єдності – змісту та форми художнього тексту. Окрім того, інтегровані уроки відрізняються своєю ефективністю, інформативністю, фундаментальністю та різноплановістю; сприяють підвищенню мотивації до навчання, зміцненню знань учнів.

Аналіз поезій Є. Маланюка («Під чужим небом», «Істотне», «Стилет чи стилос?», «Земна мадонна»), О. Ольжича («Господь багатий нас благословив», «Захочеш – і будеш»), О. Теліги («Сучасникам», «Радість»,

«Пломінний день») відбувається в межах вивчення теми «Еміграційна література» в 11 класі відповідно до програми для загальноосвітніх навчальних закладів (5–12 класи) з української літератури за загальною редакцією Р. Мовчан. Під час вивчення цих тем в 11-му класі слід акцентувати увагу на таких тезах: «Художнє осмислення буттєвих проблем, ностальгійні мотиви, філософічність поезій. Романтичний максималізм, сила духу, життєрадісність, шляхетний патріотизм, висловлені образним словом. Ідея оптимізму і життєлюбства через художнє слово» (Програма, 2005).

Вибір для інтегрованого уроку вивчення поетичних творів пражан зумовлений передусім тим, що поезіям Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги притаманні новаторські мовні експерименти, зокрема різноманітні лексичні одиниці, авторські метафори, специфічний поетичний синтаксис. Варто наголосити, що міжпредметна інтеграція мови і літератури на матеріалі поетичного доробку Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги поки що не ставала об'єктом наукових розвідок, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Основна частина. Пропонуємо вашій увазі методичну розробку інтегрованого уроку для учнів 11 класу (мовно-літературний курс).

Тема уроку: «Моральний заповіт нащадкам у поетичному доробку Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги».

Тільки тим дана перемога,

Хто у болі сміється зміг!

О. Теліга

Мета: дослідити творчий доробок представників «празької школи» української поезії, зокрема Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги; проаналізувати вербалізацію морального заповіту нащадкам у поетичному доробку пражан; розвивати навички самостійного синтезу літературно-критичного та біографічного матеріалу, сформувані вміння знаходити художні засоби та з'ясовувати їхні стилістичні функції у мовній канві поезій; збагатити та вдосконалити мовлення учнів; виховати почуття патріотизму.

Обладнання: портрети Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги, мультимедійні засоби наочності, тексти поезій, фрагменти відеоматеріалів.

Тип уроку: інтегрований (українська мова та література).

Хід уроку

I. Організація уроку.

Забезпечення емоційної готовності до уроку.

– Прослухайте пісню Василя Лукашука «На чужині» (<https://youtu.be/VAFzwhno5hs>).

– Який настрій навіює вам ця пісня?

– Що змушує людей покидати Батьківщину?

– Сьогодні ми з вами будемо говорити про письменників, які змушені були емігрувати з України. Зверніть увагу на ребуси, в яких зашифровані прізвища поетів-емігрантів, творчість яких ми сьогодні опрацюватимемо на уроці.

(Маланюк)

(Теліга)

(Ольжич)

II. Мотивація навчальної діяльності.

1. Робота з епіграфом.

– Як ви розумієте слова, дібрані епіграфом до нашого уроку? Дайте розгорнуту відповідь.

2. Оголошення теми й мети уроку.

– Що ви очікуєте від нашого уроку?

III. Виклад основного матеріалу.

1. Перед безпосереднім розглядом творчості поетів «Празької школи» варто схарактеризувати їх естетику, з'ясувати суспільний контекст (політична еміграція митців і політиків з радянської України в 1920 рр.), празький культурний осередок, «Празька школа» як суспільно-політичне явище. Таке завдання отримала група учнів-літературознавців, які й представлять у презентації відповідні повідомлення. Вчитель слушно наголосить, що феномен молодішої генерації літераторів «Празької школи» полягає насамперед у їх прагненні до духовної самореалізації. «Пражани» були зближені світоглядно, стилістично й тематично. Їх основні ідеї: розбудова нації і держави, національна закоріненість, шляхетний патріотизм, романтичний максималізм і волюнтаризм, життєрадісність і безкомпромісність, інтелектуалізм та культурологічність художнього мислення.

2. Далі слід зупинитися на творчості Є. Маланюка зокрема, осмисливши ідейно-художні засади поетів-пражан загалом. Варто акцентувати увагу на тому, що поет вважав своїх ровесників «спізненим поколінням», котре, «зазнавши «психічної травми», спричиненої поразкою у національно-визвольній боротьбі, пішло в літературу тому, що це був єдиний вихід. Поезія розцінювалася молодішою генерацією як зброя, як засіб омріяного реваншу» (Просалова, 2005: 11).

3. Зверніть увагу на хмари слів. У цих хмарах закодовані поезії. Поміркуйте про зміст цих поезій.

(Є. Маланюк «Під чужим небом»)

(Теліга)

(Ольжич)

II. Мотивація навчальної діяльності.

1. Робота з епіграфом.

– Як ви розумієте слова, дібрані епіграфом до нашого уроку? Дайте розгорнуту відповідь.

2. Оголошення теми й мети уроку.

– Що ви очікуєте від нашого уроку?

III. Виклад основного матеріалу.

1. Перед безпосереднім розглядом творчості поетів «Празької школи» варто схарактеризувати їх естетику, з'ясувати суспільний контекст (політична еміграція митців і політиків з радянської України в 1920 рр.), празький культурний осередок, «Празька школа» як суспільно-політичне явище. Таке завдання отримала група учнів-літературознавців, які й представляють відповідні повідомлення. Вчитель слушно наголошує, що феномен молодого покоління літераторів «Празької школи» полягає насамперед у їх прагненні до духовної самореалізації. «Пражані» були зближені світоглядно, стилістично й тематично. Їх основні ідеї: розбудова нації і держави, національна закоріненість, шляхетний патріотизм, романтичний максималізм і волонтаризм, життєрадісність і безкомпромісність, інтелектуалізм та культурологічність художнього мислення.

2. Далі слід зупинитися на творчості Є. Маланюка зокрема, осмисливши ідейно-художні засади поетів-пражан загалом. Варто акцентувати увагу на тому, що поет вважав своїх ровесників «спізненим поколінням», котре, «зазнавши «психічної травми», спричиненої поразкою у національно-визвольній боротьбі, пішло в літературу тому, що це був єдиний вихід. Поезія розцінювалася молодого покоління як зброя, як засіб омріяного реваншу» (Просалова, 2005: 11).

3. Зверніть увагу на хмари слів. У цих хмарах закодовані поезії. Поміркуйте про зміст цих поезій.

(Є. Маланюк «Під чужим небом»)

(Є. Маланюк «Істотне»)

4. Очевидно, у полі зору Є. Маланюка виявилось широке коло проблем: «національної ідентичності, самототожності, наслідків колоніального існування літератури, ролі підсвідомого, ірраціонального в процесі творчості. При цьому виразно окреслювалася його особистість, його симпатії і антипатії, відчувалося авторське захоплення красою вислову, а то й суб'єктивність окремих оцінок» (Просалова, 2005: 11).

5. Після ознайомлення (завдяки повідомленням/презентаціям учнів) з ідейно-естетичними поглядами Є. Маланюка можна запропонувати подискутувати щодо проблемного питання: «Що спровокувало контр-аверсійний образ України у творчості поета та якою бачиться у поетичній уяві Є. Маланюка нова Україна? Учнівське резюме може бути наступне: «Художню картину світу Є. Маланюка визначив той час, коли він покинув Україну, відтоді вона для нього – далека, ненависна земля, і водночас – блакитний міф. Упродовж 17 років проживання в Америці поет писав лише про Україну та на українські теми, його поезія побудована на антиноміях, що увиразнюють дуалізм найбільш значущих величин: свобода – неволя,

жінка-мати – жінка-рабиня, вірність – зрада. Із цього конфлікту між тим, якою є Україна, та якою вона мала би бути, випливає і філософія письменника і його стиль. Тому ідея утвердження державності нової України для поета є центральною в його поетичному універсумі, яку він пов'язує із образом залізного Риму та варязької сталі. Тож попри розчарування, смуток і песимізм, Україна для нього – найвища цінність, а народ, позбавлений почуття патріотизму й історичної пам'яті, – приречений на неволю й смерть». Не зайвим буде доповнення вчителя про історіософську концепцію Є. Маланюка, що здобула своє втілення у поетичних символах, була прокоментована поетом у статті «Буряне поліття» (1917–1927) й опублікована 1927 року на сторінках «Літературно-наукового вісника».

6. Олег Ольжич і Олена Теліга прожили усього 37 і 36 років (відповідно). Що можна встигнути за цей короткий вік? Не будемо докладно зупинятися на біографіях письменників, оскільки сьогодні вчитель має змогу знайти потрібну інформацію в навчальній та науковій літературі, а також продемонструвати фрагменти з фільмів про життєву долю поетів («Горизонти душі Олега Ольжича», «Вогонь самопосягати», «Олена Теліга. Пишемо історію», «Історична правда з Вахтангом Кіпіані: Феномен Олени Теліги») на платформі *Youtube*.

Акцентуємо основні епізоди: схожі й переплетені долі Олени Теліги та Олега Ольжича; вони – ровесники, в один і той же час жили в Києві, синхронно відбули до Праги, вступили в ОУН, де активно займалися культурно-просвітницькою роботою, друкували свої вірші в одних журналах. І навіть у парковій зоні Києва вулиця Олени Теліги навпроти вулиці Олега Ольжича, де встановлений пам'ятник її другу, Олегу Ольжичу, вони й тепер поряд – у вулицях, у книжках, у наших думках. Близька їхня поезія за своїм духом вічного бунту й заклик до боротьби за національне визволення українського народу.

7. Багатогранна діяльність О. Ольжича (література, наука, політика) реалізовувалася в непохитнім переконанні: «Тільки національна культура, оперта на духовній природі та історичній традиції, забезпечує органічний вияв творчих сил одиниці й нації» (Ольжич, 1994: 205). Невелика кількісно творча спадщина поета (3 збірки «Рінь», «Вежі», «Підзамчя»), значима своїм духовним зарядом, вольовою напруженістю, стверджує Л. Скорина: «Його творчість характеризується широтою тем і сюжетів, починаючи від праісторичних сюжетів і закінчуючи українськими визвольними змаганнями ХХ століття. За своїм змістом вона виразно історіософська, скупа й вельми ощадна в засобах» (Скорина, 2005: 93). Яким, на вашу думку, було життєве та поетичне кредо Ольжича? Варіант учнівської відповіді може ґрунтуватися на наступних рядках поезій: («Господь багатий нас благословив, Дарами, що нікому не відняти: Любов і творчість, туга і порив, Відвага і вогонь самопосягати!», «Чорно кругом чи біло – не зупинить рух. Може зламатись тіло, але ніколи – дух»). Пропонуємо також учням поміркувати над такими питаннями: які причини поразки українців у боротьбі за свою незалежність від більшовицького окупанта на початку ХХ століття: це випадок, чи історична закономірність, яка впливає із певних особливостей менталітету народу та які ж риси мають бути іманентними для нового типу українця, здатного встояти й перемогти?

8. З історіософської лірики «поетки вогняних меж», як назвав Олену Телігу Д. Донцов, постає ліричний герой, який підкорює життя й присвячує його великим цілям та ідеалам, він вольовий і непохитний у боротьбі за здійснення цих ідеалів. На думку М. Ільницького, у творчості Олени Теліги помітна справжня, прекрасна жіночість; це лірика замріяної, примхливої, гордої, пристрасної і дуже «романтичної» жінки. Ю. Ковалів, у свою чергу, зауважує, що її лірика «свідчила про прагнення жіночої натури самореалізуватися в повноті одуховнено-тілесного життя» (Ковалів, 2018: 80). Прокоментуйте вашу позицію стосовно цих суперечливих оцінок творчої постаті авторки: якою бачиться роль жінки у творчості Олени Теліги? До аналізу, окрім програмних творів, слід залучити наступні («Поворот», «Чужа весна», «Лист», «Безсмертне», «Неповторне свято»).

9. Доцільною формою роботи на уроці може бути міні-конференція: виступи учнів із повідомленнями-враженнями сучасників про Є. Маланюка, О. Ольжича та О. Телігу, за якими проступає логічний висновок: «Своєю творчістю «трагічні оптимісти» притлумлювали загрозливих розмірів процеси явного і прихованого духовного руйніцтва, викорінювали з характерів співвітчизників рабськість, покірність, м'якотілість – все, що нівелювало такі моральні цінності, як шляхетність, мужність, індивідуалізм» (Руснак, 2009: 30). Доречним також буде виразне читання поезій кожного автора та учнівський коментар щодо характеристики ліричних героїв цих творів.

IV. Закріплення знань та формування умінь і навичок.

Група мовознавців опрацьовує наступні лінгвістичні вправи.

1. Експрес опитування:

– Що таке епітет? Метафора? Порівняння? Антитеза?

– Яка їх стилістична роль?

– Знайдіть епітети, метафори, антитези та порівняння в уривках. Проаналізуйте, яку стилістичну функцію вони виконують:

*І тому росте, росте прокляття!
Всі пориви запального квітня
Неможливо в дійсність перелляти
На землі байдужо-непривітній*

(Олена Теліга «Пломінний день»).

*День прозорий мерехтить, мов племін,
І душа моя горить сьогодні.
Хочу жити, аж життя не зломить,
Рватись вгору чи летить в безодню*

(Олена Теліга «Пломінний день»).

*Але для мене – у святім союзі:
Душа і тіло, щастя з гострим боєм.
Мій біль бринить, зате коли сміюся,
То сміх мій рветься джерелом на волю!
Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
А може в цьому й є моя сміливість:
Палити серце в хуртовині сніжній,
Купати душу у холодній зливі*

(Олена Теліга «Сучасникам»).

*І вірити, і прагнуть – не вотице.
Безсмертне – і величне, і ясне-бо.
Ось лине хмара з літеплим дощем,
І розверзається врочисте небо*

(Олег Ольжич «Господь багатий нас благословив»).

*Там Приснодівою – Мадонна,
Тут, на землі, зорієш ти,
Що в пурпуровій мушлі лона
Ховаєш перлу чистоти*

(Євген Маланюк «Земна Мадонна»).

*Там дивний ліс зітхає ароматом
І весь дзвенить од гимнів п'яних птиць
Співа трава, ніким ще не зім'ята,
І вабить сном солодких таємниць...*

(Євген Маланюк «Стилет чи стилос?»)

2. Класифікуйте лексику поезії Є Маланюка «Земна Мадонна» за групами: загальноживана лексика, книжна лексика, застаріла лексика, релігійна лексика. З'ясуйте значення лексеми «кантілена». Які зі слів поезії написані з порушенням норм чинного правопису?

3. Визначте віршовий розмір поезій О. Ольжича «Господь багатий нас благословив», «Захочеш – і будеш». Складіть графічні схеми наведених поетичних фрагментів (1 строфа). Поясніть, як на вашу думку, чи є взаємозалежність віршового розміру й тематики твору? Доведіть вашу думку.

4. Розставте розділові знаки у реченні: «*Ой не знаю що то за причина Переходжу обережно вулицю І весь час до мене радість тулиться Як безжурний вітрогон-хлопча*» (О. Теліга «Радість»). Зробіть синтаксичний розбір речення, накресліть схему. Знайдіть у реченні прикладку. Запишіть слово «безжурний» фонетичною транскрипцією.

5. Заповніть таблицю цитатами з поезій Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги:

1.	Двоскладне речення	
2.	Називне речення	
3.	Інфінітивне речення	
4.	Безособове речення	
5.	Складне речення	
6.	Неповне речення	

- Вперед, Україно!
- Ні росії, ні Європі не зрозуміти синів Твоїх!
- Діла ростуть у невмолим чєрги.
- Безмежжя!

– Хочу крикнути в далечинь безкраю І когось на допомогу кликати, Бо душа моя сьогодні грає І тікає на шляхи великі.

- В Тебе – тяжкі стопи, Пожари хат димляться з-під них.

6. Доберіть метафори, епітети, порівняння до образів *життя, вітру, неба, смерті, ночі*. Введіть у прості речення утворені художні тропи. А ось як це виходить у Є. Маланюка, О. Ольжича та О. Теліги: «*Життя давно, як божевільне, блудить По манівцях заплутаних доріг*» (Є. Маланюк «Під чужим небом»); «*А вітер заголосить глухо І пролітає вдалечинь*» (Є. Маланюк «Під чужим небом»); «*Все сниться гук весни і вітер, Веселий вітер світлих літ*» (Є. Маланюк «Під чужим небом»); «*Ось лине хмара з літеплим дощем, І розверзається врочисте небо*» (О. Ольжич «Господь багатий нас благословив»); «*О, ця смерть, як холодна блакить!*» (О. Ольжич «Знов вітри над землею, вітри...»); «*Над горою вдень шовкове небо !*» (О. Ольжич «На горі під лісом – біла хатка...»); «*Над горою оксамитне небо*» (О. Ольжич «На горі під лісом – біла хатка...»); «*Небо знову – твердь*» (О. Ольжич «Давнім трупком, терпкістю Каяли...»); «*Ніч була розбурхана*

та *тьмяна, Вітер грав і рвав пом'яті струни...*» (О. Теліга «Ніч була розбурхана та тьмяна...»); «*І коли при-волікся заплаканий ранок, Вас покликкала смерть у похмурій імлі...*» (О. Теліга «Засудженим...»).

7. Зверніть увагу на образність, виразність, емоційність та метафоризацію. Це важлива особливість індивідуального стилю поетів-пражан.

8. Зауважте, що для індивідуального стилю О. Теліги властиве досить широке використання лексико-семантичного поля кольоративів. **Лексико-семантичне поле** – це сукупність лексичних одиниць різної частини мовної належності, пов'язаних спільною семантикою й об'єднаних на основі парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних зв'язків (Мікрюкова, 2016: 8). Спробуйте змодельовати лексико-семантичне поле кольоративів за схемою: ядро (центр), ядерна зона та периферія. Ядром поля є найбільш частотні лексеми-ідентифікатори на позначення кольорів. До ядерної зони уналежнюємо поодинокі лексеми-ідентифікатори на позначення кольорів. Периферія представлена похідними лексемами, авторськими новотворами, або лексемами, що пов'язані з кольором опосередковано.

№ п/п	Ядро	Ядерна зона	Периферія

Контексти для аналізу: «*Це буде так: в осінній день прозорий Перейдемо ми на свої дороги*» (О. Теліга «Поворот»); «*Щоб зайвину свою розсипати перлисто: Комусь там дотик рук, комусь гарячий сміх*» (О. Теліга «Сьогодні кожний крок хотів би бути вальсом...»); «*А душа вклоняється просторам І землі за світлу радість – жити!*» (О. Теліга «Літо»); «*Від сонця свят і непогоди буднів, Щоб не змінилися безцінні фарби, В твою скарбницю я складаю скарби...*» (О. Теліга «Вірність»); «*Не питай чиї натхненні весла Темний беріг вміли відитовхнути*» (О. Теліга «Без назви»); «*На світлий день спадає чорна тінь Зловіщих хмар, мов жалібний серпанок*» (О. Теліга «1933-1939»); «*Щоб погляд чийсь, мов трунок дорогий, Переплеснувся найсвітлішим плином...*» (О. Теліга «Махнуть рукою! Розіллять вино!»); «*Та в душі, як день слабий і сірий, Прокидалась втіха блідолиця...*» (О. Теліга «Ніч була розбурхана та тьмяна...»); «*Та завтра, коли простори Проріже перша сурма – В задимлений, чорний морок Зберу я тебе сама...*» (О. Теліга «Вечірня пісня»); «*І б'ється серце, і гнеться тіло В твоїм повільнім і п'янім вирі; Блакитне сонце мені світило, А буде чорне, а може й сіре!*» (О. Теліга «Танго»); «*А поки – спокій, зимна самота І сірих днів тобі покірний шерг. А в мене дні бунтують і кричать, Підвладні власним, не чужим законам І тиснуть в серце вогнену печать, І значать все не сірим, а червоним*» (О. Теліга «Лист»); «*Рудим конем летить за небосхил Моя душа в червоній амазонці*» (О. Теліга «Лист»); «*Чергують ночі – чорні і ясні – Не від вогню чи темряви безодні...*» (О. Теліга «Лист»); «*Та тільки меч – блискучий і дзвінкий – Відчує знову ваш рішучий дотик...*» (О. Теліга «Відповідь»); «*Відпочинеш і підеш знову. Що ж, заходь до мого до дому, Щоб вином моїм рубіновим Затопити дорожню втому*» (О. Теліга «Подорожній»); «*А думки мої, надхненні та квітчасті, Опадають вересневим, жовтим листям...*» (О. Теліга «Подорожній»); «*Десь, цілком недалеко, засліплює світло, Десь ридать трамваї і мучаться авта, Але тут, в синіх сутінках, тиша завітла, А за сонними вікнами блимає нафта...*» (О. Теліга «Чужа весна»); «*Поховалась в зелених травах, Відкотилася казка проста... Але кожне із слів яскравих Обірвалось на душу мляву, Ніби весла на став*» (О. Теліга «Сонний день»).

V. Підсумок уроку. Рефлексія.

Слово вчителя. Підсумовуючи бесіду про поезію О. Теліги, О. Ольжича та Є. Маланюка, відзначимо, що вона доносить до сучасного покоління біль і тугу вигнання, всю гаму почувань, викликаних втратою України. Ця поезія залишається «доказом суворості сили українського слова, його здатності бути не лише мелодійним, ніжним, барвистим, гнучким, вигадливим, – а й безжально-точним, згустком волі і думки, що концентруються в пекуче почуття» (І. Дзюба 2006: 606). Ці слова критика, сказані про поезію Є. Маланюка, уповні резонують із творами усіх поетів-пражан.

Приємний мікрофон: Є. Маланюк, О. Ольжич та О. Теліга – представники потужного осередку української діаспори, яких, попри їх самотні й самодостатні художні практики, об'єднували спільність ідей, проблематика та світоглядні орієнтири. Разом вони плекали... й творили...

Проілюструйте рядками поезій цих авторів цитовану вище думку літературознавця.

VI. Оголошення домашнього завдання.

1. Ознайомтесь із біографіями Є. Маланюка, Олега Ольжича, Олени Теліги, підготуйте 2 кроссенси та 1 мудборд.

2. Дослідіть поетичну біографію Є. Маланюка (у презентації), використавши художньо-графічне оформлення його поетичних збірок («Стилет чи стилос», «Земна мадонна», «Земля і залізо» та ін.).

3. Напишіть есе за мотивами поезій Ольжича / О. Теліги: «Сучасний тип чоловіка/жінки в українській культурі».

Результати та їх обговорення. Проаналізовані нами твори представників «Празької школи» свідчать, що для творчої манери Є. Маланюка характерні динамізм, контрверсійність, історіософські візії. Поет є природним експресіоністом, оскільки схильний до суспільної проблематики, до глобалізації зображуваного, в цьому переконує і емоційно забарвлена лексика: «божевільне життя», «лукавий вітер», «лукавий холодний біль», «лютий плач», «хижі години», «кривавий рай», «пекуче щастя», «страшна краса».

Поезія Ольжича увиразнює тяжіння автора до синтезу традиції (традиційні розміри, строфіка, тропи) та модернізму (синкретичність різних видів мистецтв, інтелектуалізм). Органічними рисами індивідуальної

стильової манери Ольжича є героїчний пафос, піднесення духу, що реалізується образними домінантами (дух, віра, одвага, мужність, боротьба) і відповідною лексикою: воля, меч, лезо, каміння, залізо.

Для індивідуального стилю О. Теліги властиве строкате використання лексико-семантичного поля кольоративів, що сприяє індивідуалізації семантики й естетики слова, стає носієм експресії та виразності, допомагає авторці точніше передати думку, підкреслити ті чи інші якості описуваного явища, детермінує світоглядні пріоритети письменниці.

Таким чином, творчий доробок О. Теліги, О. Ольжича, Є. Маланюка демонструє широкий та різноманітний діапазон мовної палітри. Художні засоби, залучені авторами до творення образної тканини поетичних творів, дають важливий матеріал для формування естетичних смаків та патріотичних почуттів учнів саме на інтегрованому уроці. Тропеїстика поетів-емігрантів забарвлена сутнісними акцентами національного колориту, є багатим джерелом для вивчення лексичного багатства художньої мови. Синтаксична організація поезій пражан формує естетику поетичної мовотворчості, що реалізується в оригінальній мовленнєвій довершеності.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що інтегровані уроки відрізняються своєю ефективністю, інформативністю, фундаментальністю та різноплановістю; сприяють підвищенню мотивації до навчання, зміцненню знань учнів; формують мовно-літературну компетентність в учнів старшої школи.

Завдяки мовно-літературній інтеграції нам вдалося виконати поставлені на уроці завдання й зокрема змодельовати новий тип особистості у ліриці поетів-пражан (шляхетного патріота, романтичного максималіста та енергійного життєлюбця) з вірою в національну ідею, з потужним інтелектуальним і творчим потенціалом та заповітним прагненням поєднати своїх співвітчизників ідеєю розбудови держави і нації. Твори Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Теліги є перспективними для ширшого дослідження проблеми міжпредметної інтеграції в старшій школі, а також вивчення цієї проблеми у творчості інших представників «Празької школи».

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Л. Г. Методичний варіант вивчення поезії Олега Ольжича. *Поетика художнього тексту. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (Херсон, 20 травня 2016 року). Херсон. 2016. С. 8–10.
2. Дзюба І. Поезія вигнання / З криниці літ: У 3 т. Т. 1. К.: Вид дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 975 с.
3. Єрмоленко С. Мовотворчість Олега Ольжича. *Дивослово*. 1998. № 10. С. 15.
4. Жущман Д. Художні функції тропів у творчості Олени Теліги: [Уривок з роботи]. *Українське слово*. 1998. С. 7.
5. Загнітко А. П. Національно-світоглядні основи поетичної граматики Олега Ольжича. *Формування громадянської свідомості молоді: тези і матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої роковинам Олега Ольжича* (24–25 лютого 1995 року). Донецьк, 1995. С. 187–191.
6. Ільницький М. М. Від «Молодої музи» до «Празької школи». Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. 318 с.
7. Ковалів Ю. «Празька школа»: на крутосхилах «філософії чину»: [навч. посіб.]. К.: Бібліотека українця, 2001. 120 с.
8. Ковалів Ю. Олена Теліга. *Слово і час*. 2018. № 7. С. 80–83.
9. Марчук О. О. Вивчення лірики Є. Маланюка в контексті феномену «Празької поетичної школи». *Псих.-пед. основи гуманізації навч.-вихов. процесу в школі та ВНЗ*. 2019. Вип. 2 (22). С. 101–108.
10. Мікрюкова К.О. Лексико-семантичне поле «місто» [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Одеса, 2016. 20 с.
11. Ольжич О. Незнаному Воякові: Заповідане живим. К.: Фондація ім. О. Ольжича, 1994. 432 с.
12. Пентилюк М. Традиційність і новаторство ідіостилу Олега Ольжича. *Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення творів української діаспори)*. 2006. Вип. 2. С. 15–20.
13. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з української літератури (5-12 класи) / За заг. ред. Р.В. Мовчан. К.: Перун, 2005. 201 с. <https://chtyvo.org.ua/help/shkola/prohrama-z-ukr-lit-11-klas/>
14. Просалова В. Текст у світі текстів Празької літературної школи. Монографія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. 344 с.
15. Руснак І. Художня історіософія Уласа Самчука: монографія. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. 368 с.
16. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори: курс лекцій. Черкаси: Брама-Україна, 2005. 2-ге вид. 384 с.
17. Юріна Ю. М. Ідіостиль Олени Теліги [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2016. 17 с.

References:

1. Bondarenko L. H. (2016). Methodychnyi variant vyvchennia poezii Oleha Olzhycha. Poetyka khudozhnoho tekstu [A methodical version of the study of Oleg Olzhych's poetry. Poetics of artistic text]: *materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii*. p. 8-10. Kherson. [in Ukrainian]
2. Dziuba I. (2006). Poeziia vyhnannia [Poetry of exile]. *Z krynytsi lit - From the well of years* (Vols. 1-3; Vol. 1). Kyiv. Vyd dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia» [in Ukrainian]
3. Iermolenko S. (1998). Movotvorchist Oleha Olzhycha [Language creativity of Oleg Olzhych]. *Dyvoslovo- Miraculous*, 10, p.15. [in Ukrainian].
4. Zhushman D. (1998). Khudozhni funktzii tropiv u tvorchoosti Oleny Telihi: uryvok z roboty [Artistic functions of tropes in the work of Olena Teliga: an excerpt from the work]. *Ukrainske slovo - Ukrainian word*. p. 7. [in Ukrainian].

5. Zahnitko A. P. (1995). Natsionalno-svitohliadni osnovy poetychnoi hramatyky Oleha Olzhycha. Formuvannia hromadianskoi svidomosti molodi [National-worldview foundations of Oleg Olzhych's poetic grammar. Formation of civic consciousness of youth]: *tezy i materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj rokovynam Oleha Olzhycha (24–25 liutoho 1995 roku) – theses and materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference dedicated to the anniversary of Oleh Olzhych (February 24-25, 1995)* Donetsk [in Ukrainian].
6. Ilnytskyi M. M. (1995). *Vid «Molodoi muzy» do «Prazkoi shkoly» [From the "Young Muse" to the "Prague School"]*. Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha [in Ukrainian].
7. Kovaliv Yu. (2001). «Prazka shkola»: na krutoskhylyakh «filosofii chynu» [“Prague School”: on the steep slopes of the “philosophy of rank”]. Kyiv: Biblioteka ukrainsia [in Ukrainian].
8. Kovaliv Yu. (2018). Olena Teliha [Olena Teliga]. *Slovo i chas -Word and time*, 7. p. 80–83 [in Ukrainian].
9. Marchuk O. O. (2019). Vychennia liryky Ye. Malaniuka v konteksti fenomenu «Prazkoi poetychnoi shkoly». [The study of E. Malanyuk's lyrics in the context of the "Prague School of Poetry" phenomenon]. *Psyh.-ped. osnovy humanizatsii navch.-vykhov. protsesu v shkoli ta VNZ - Psychopedagogical basics of humanization of education. process in schools and universities*, 2 (22), p. 101–108. [in Ukrainian].
10. Mikriukova K.O. (2016). Leksyko-semantychne pole «misto» [The lexical-semantic field "city"]. *Extended abstract of candidates` thesis*. Odesa [in Ukrainian].
11. Olzhych O. (1994). *Neznanomu Voiakovi: Zapovidane zhyvym [To the Unknown Soldier: Bequeathed to the living]*. Kyiv : Fundatsiia im. O. Olzhycha [in Ukrainian].
12. Pentyliuk M. (2006). Tradytynist i novatorstvo idiostyliu Oleha Olzhycha. [Traditionality and innovation of Oleg Olzhych's idiosyncrasy.]. *Visnyk Tavriiskoi fundatsii (Oseredku vychennia tvoriv ukrainskoi diaspory)- Bulletin of the Tavri Foundation (Center for the Study of Works of the Ukrainian Diaspora)*. Kherson: Prosvita, 2, 15–20. [in Ukrainian].
13. Movchan R. V. (Eds). (2005). *Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv z ukrainskoi literatury (5-12 klasy) [Program for general educational institutions on Ukrainian literature (grades 5-12)]*. Kyiv: Perun [in Ukrainian].
14. Prosalova V. (2005). *Tekst u sviti tekstiv Prazkoi literaturnoi shkoly [A text in the world of texts of the Prague Literary School]*. Donetsk: Skhidnyi vydavnychiy dim [in Ukrainian].
15. Rusnak I. (2009). *Khudozhnia istoriosofiia Ulasa Samchuka [Artistic historiosophy of Ulas Samchuk]*. Vinnytsia: DP «Derzhavna kartohrafichna fabryka» [in Ukrainian].
16. Skoryna L. (2005). *Literatura ta literaturoznavstvo ukrainskoi diaspory [Literature and literary studies of the Ukrainian diaspora]*. Cherkasy: Brama-Ukraina [in Ukrainian].
17. Iurina Yu. M. (2016). Idiostyl Oleny Telihi [Idiosyncrasy of Olena Teliga] *Extended abstract of candidates` thesis. Zaporizhzhia* [in Ukrainian].